

Öz, A. (2020). Din Eğitimi ve Birey Oluşun İmkânı. Ankara: Eskiyeni Yayınları, s. 324.

Özge ALGÜL*

E-mail: ozgealgul9@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6104-5139>

Eğitimden beklenen temel görevler arasında kişinin tüm kabiliyetini ortaya çıkarmak, bu kabiliyeti geliştirmek, özellikle de çağımızda kişiyi özgürleştirip kendini gerçekleştirmesine ve insan olmasına imkân tanımak gibi hususlar bulunur (Tosun, 2017, s. 94). Beşerden insana geçiş olarak ifade edebileceğimiz bu süreçte, öncelikle kişinin hem fizyolojik hem de psikolojik açılarından neliğine dair sorulara cevaplar bulmak, bu sayede muhabatı tam anlamıyla tanıyarak süreci yönetmek eğitimin yadsınamaz bir görevidir. Din eğitimi açısından olaya bakıldığında bu bilimin bireysel-insani bir temeli bulunmakta ve burada genellikle insanın fitratındaki inanma ve din duygusuna vurgu yapılmaktadır. Değerlendirme konusu yaptığımız bu eser ise fitratı din eğitimi açısından buradaki dar temellendirmeden kurtarıp bireyin fitri niteliklerini bütün olarak varlık alanına çıkarmayı ve eğitimi böyle bir anlayış üzerine temellendirmeyi hedeflemektedir.

29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ayhan Öz tarafından kaleme alınan eserin temeli yazarın din eğitimi alanında sahada edindiği tecrübeler sonucunda günümüzde özellikle Müslümanların yaşadığı sorunların temelinde birey oluş eksikliğini görmesiyle atılmıştır. Yazara göre eser gelişim dönemlerinin de dikkate alındığı, birey oluşu destekleyen bir din eğitimi modelini oluşturma yolunda ilk adımdır. Bir söyleşisinde yazar öncelikle gelişim dönemlerine göre din eğitimi ele alacak üç kitaplık bir çalışma yapmak istediğini fakat araştırmaları sonucu konunun sağlam bir zemine oturmasının ancak birey ile ilgili daha derin bir incelemeyle mümkün olacağını farkına varmasıyla böyle bir çalışma yapmaya karar verdiğini belirtmiştir (Dünya Bizim, 2020).

Çalışmanın temel tezi, günümüz insanının çok hızlı bir değişimi peşinde getiren, adeta onun yerinde durmasına imkân tanımayan modernite ve insana yerinden ayrılması için fırsat vermeyen gelenekçi yapılar arasında çift yönlü bir baskı ortamında kendinden hiç olmadığı kadar uzaklaştığı tespiti üzerine oluşturulmuştur. Birey oluştan bu şekil bir uzaklaşma, günümüzde Müslüman toplumların da baş etmeye çalıştığı cehalet, yozlaşma ve dünyevileşme gibi problemlerin sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise özellikle Müslüman toplumların bugün içinde bulunduğu problemlere kendinden bu denli kopmuş insanın kendine dönerek, derin bir sorgulama sonucu ulaşacağı birey oluş sürecini dikkate alan bir din eğitimi ile çözüm üretmektir (s. 9). Aynı

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri ABD.

zamanda birey konusuna Batı’da geniş bir literatür ayrılmasına karşın İslam dünyasında bu konunun göz ardı edildiğini belirten yazar, bu çalışmanın alandaki eksikliği tamamlamasını ve gelecek çalışmalara da vesile olmasını amaçlamaktadır (Önsöz).

Eser, önsöz ve girişten sonra sırasıyla “Birey Oluş” ve “Din Eğitimi ve Birey Oluş” isminde iki bölüm olarak planlanmıştır. İlk bölümde (ss. 13-80) birey oluştan kastın ne olduğu, anlamı, önemi ve doğası yanında bu ifadenin neredeyse üzerine temellendirildiği benlik kavramı çeşitli türleriyle ele alınmıştır. Birey oluştan ne kastedildiğinin tam olarak anlaşılması için birey ve bireycilik arasındaki farka değinilmiştir. Descartes’ın “düşünen ben”in dışındaki her şeyi önemsiz görmesi insanın ben olarak önemli hale geldiği, özgürleştiği, kendine yeterli görüldüğü bireyci felsefe ve modern dünya görüşünü ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte bireyin din ve metafizikten uzaklaşması hedeflenmiştir (Altıntaş, 2012, s. 35). Burada birey oluş ve bireycilik ayırımına değinilmesi aslında çalışmanın çıkış noktasında da işaret edilen problemin çözümü açısından önemlidir. Çünkü buradaki ele alınış şekliyle birey oluş, modernitenin çağrıştırdığı gibi bencilliği, hazzı, ben merkezliliği ve metafizik alandan kopuşu değil özne oluşu, benin maddi ve manevi yönüyle birlikte yükselişini, kendini aşmasını ifade eder (s. 20). Yazar birey oluşun olumsuz çağrışımlarını yıkıp onun din ve metafizikten uzaklaştıran değil aksine onlara açılan bir kapı olarak görülmesini hedeflemiştir. Bu bölümde yazar benlik şuuru adında bir başlık açmış ve birey oluştaki kendini bilme faaliyetini bireycilikteki gibi yalnızca rasyonel düzeyde bırakmayıp sezgisel bilgiyi de içine alan geniş bir alanda incelemiştir (s. 48). Daha sonra birey-toplum, insan-madde, fizik-metafizik ve bilinç-bilinçdışı açılarından birey oluşun diyalektik doğasından bahseden yazar insanın her yönden bir zıtlıklar dünyasında bulunduğunu ve bu zıtlıkların dengesini bulmanın birey oluşa imkân sağlayacağını belirtmiştir (s. 67).

Eserde birey oluş bu yönleriyle ele alındıktan sonra ikinci bölümde (ss. 81-294) din eğitimi ile ilişkisi incelenmektedir. Yazar, dinin birey oluşa varoluş mücadelesiyle baş etme, öznellikteki nesnelliğe ulaştırma, benlik saygısını geliştirme gibi olumlu etkilerinden bahsedip bu doğrultuda din eğitiminin insanı her yönüyle geliştirme yolundaki katkılarına değinmiştir. Modern dönemin ve gelenekçi yapının insanda özellikle de Müslümanlarda yol açtığı benlik kırılmalarından bahseden yazar daha sonra fitri benlik ve onun asli niteliklerini tespit etmeye çalışarak bunlar üzerinden bir Müslüman birey tasavvuruna değinmiştir. Tespit ettiği bu nitelikler; akletme, özgür olma, inanç sahibi olma, iradeyi kullanabilme, ahlaki bir yaşam sürme, harekete geçebilme ve anlam arayışıdır. Benliğin gerçek anlamda oluşumu tüm bunların bir arada geliştirilmesi ile sağlanabilir. Burada fitri benlikten kasıt, insan oluşun ortak tabiatını ifade eden bir potansiyeldir. Fitri benlik, benlik katmanlarının merkezinde yer alır ve onları bütünler (s. 155).

Yine bu bölümde yazar benlik bütünlüğü, kendine yabancılaşma, kendini gerçekleştirme, benliği aşma ve yayma ile din eğitimi ilişkiledirdiği başlıklarda görüşlerini genel olarak şu şekilde ifade etmiştir; Eğitimin amacı kişinin gizil güçlerini mükemmel hale getirmekse

bu güçleri tanımak amacıyla insanı yapısal ve işlevsel boyutlarıyla çok yönlü ele almak gerekir (s. 187). Bireyin oluş sürecinde kişinin kendini aşmasıyla oluşabilecek ego şişmesi ya da tam tersi aşamamasıyla ortaya çıkabilecek ego sönmesi gibi durumlarla karşılaşmak mümkündür (s. 196). Bu tür durumlarda din eğitimi araya girmeli ve birey oluş sürecini bireyciliğe kaymadan ya da bireyi silikleştirmeden asli formuna yönlendirmelidir.

İslam'ın idealindeki kâmil insan modeli de ancak beni derinlemesine tanımak, sorgulamak ve bu doğrultuda harekete geçmekle elde edilebilir. Aslında burada "insan kendisinin ne kadar derinine inerse o kadar kendinin üzerine çıkma potansiyeline sahiptir" şeklinde bir tez yattığı görülmektedir. Bu derine inişin insanı daha yükseğe çıkarması yalnızca bireysel boyutta değerlendirilmemelidir. Kişinin sosyal çevreyle kurduğu olumlu ve yapıcı ilişkinin anahtarı da bu derin sorgulamaya verilmiştir. Yani insan hem yatay düzlemde çevresiyle ilgili hem de dikey düzlemde kendisiyle ilgili gelişme gösterir (s. 209). Eserde bireyin kendini yayması olarak ifade edilen bu olay bir depreme benzetilebilir. Yani kişinin odak noktası ne kadar derine inerse etki alanı da o kadar genişleyecektir.

Bu bölümde ayrıca özsaygı ve özgürlük gibi değerleri benliğe taşımanın birey oluş açısından önemine değinen yazar, birey oluşu tüm değerlerin yüklenicisi olarak konumlandırmıştır. Gelişim dönemleri bağlamında da din eğitimi ve birey oluşu inceleyen yazar daha sonra mevcut din eğitimi uygulamalarına yönelik insan anlayışındaki kapalılığı, içerikte birey oluş boyutunun göz ardı edilmesi gibi sebeplerle yetersiz kaldığı eleştirisini yapmıştır. Yöntem başlığında yazar, eğitimin bireyi tüm yönleriyle ele alacak şekilde yeniden kurgulanması gerektiğinden bahseder. Bu amaçla eğitime eleştirel düşünmeyi sağlayacak unsurların katılması, ölçüsüz nasihatın engellenmesi, içe dönük bir gözleme teşvik, ezberin gereksiz kullanılmaması, dışsal ödül ve cezadan uzak durulması gibi yöntem önerileri yapmıştır. İçerik açısından birey olma erdeminin tüm ünitelere yayılmasını, birey oluşa katkı sunacak bir edebi literatür geliştirilmesini ve kişinin kendini bulmasında önemli bir yere sahip olan sanatın da eğitime dahil edilmesini önerir (s. 283). Ayrıca din eğitiminde kullanılan dilin de birey oluşu baltalayacak unsurlar içerdiğini öne sürmüştü ve dilin de bireyin gelişimine katkı sunacak şekilde düzenlenmesi gerektiğinden bahsetmiştir (s. 286). Yani birey oluş bir ana tema olarak din eğitimine yansıtılmalıdır.

Eser bu amaçlardan da anlaşılacağı gibi birey oluşa ilgi duyan okurlara ve din eğitimi alanında faaliyet gösteren kişilere hitap etmektedir. Özellikle eğitimcileri hedef aldığını söylemek de mümkündür. Zira birey oluşunu gerçekleştirememiş bir öğreticinin bu minvalde bir eğitim faaliyeti yürütebilmesi mümkün olmayacaktır. Eser, okuyucuyu yormayacak birkaç yazım hatası içermekle birlikte genel olarak dil bakımından anlaşılması kolay, açık ifadelerle kaleme alınmıştır. Teknik açıdan, seçilen konu başlıkları arasında başta bir karmaşa varmış gibi görüne de içeriğine inildiğinde tüm konuların baştan sona belirlenen amaca hizmet edecek şekilde seçildiği görülmektedir. Genel olarak bilgi aktarımının yoğun olduğunu ve ifade edilen fikirlerin kendi içerisinde tutarlı olduğunu söylemek mümkündür. Yazar görüşlerini temellendirirken İbn Rüşd, İbn Sînâ, Fârâbî,

Muhammed İkbâl gibi İslâm düşünürlerinden ve Jung, James, Maslow gibi Batı'da birey üzerine söz söyleyen düşünürlerden referanslar almış, özellikle de Nurettin Topçu'nun görüşlerine çokça atıfta bulunmuştur.

Eserin ele aldığımız bu içeriğinden hareketle konunun işleniş bakımından geniş bir zeminde incelendiği söylenebilir. Kitabın başlığı ilk bakışta birey oluşun din eğitiminde yöntem ve içerik bakımından daha geniş inceleneceği izlenimini uyandırır da daha çok din eğitimi ve birey oluş arasındaki bağlantıdan bahsedilip yöntem ve içeriğe kısaca değinilmiştir. Yazarın çalışmanın sonuç kısmında böyle bir din eğitimi modelinin imkanını sorgulaması aslında yöntem ve içeriğin daha geniş bir planda ele alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak din eğitimini birey oluşu destekleyecek potansiyele sahip, ayrıcalıklı bir alan olarak gören (s.309) yazarın, bu eserde hem birey oluşun hem de onun din eğitimiyle ilişkisinin günümüz insanının -özellikle Müslümanların- yaşadığı birçok soruna çözüm olabileceği yönündeki düşünceleri okunmaya, anlaşılmaya ve geliştirilmeye değerdir. İnsanı daha derinlemesine anlayacak, onun potansiyelini tam anlamıyla ortaya çıkaracak yani onu İslâm'ın tasvir ettiği kâmil insan modeline ulaştıracak bir din eğitimi geleceği açısından eser önemli bir katkı sunmaktadır. Eser, okuyucunun kendini sorgulamasına kapı açmakta ve mükemmeline ulaşmak adına nelere dikkat etmesi gerektiğine dair ipuçları sunmaktadır.

Kaynakça

Altıntaş, M. E. (2012). Bireycilik ve toplumsuluk tartışmaları bağlamında değerler eğitimi yaklaşımları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(24), 31-52.

Tosun, C. (2017). *Din eğitimi bilimine giriş*. Pegem Akademi.

Dünya Bizim. (2020, 16 Ocak). Ayhan Öz: Benliğe Tutunmayan Hiçbir İnanç, Değer Ya Da Bilgi Gerçek Mülkiyet Doğurmuyor. İnternet adresi: <https://www.dunyabizim.com/soylesi/ayhan-oz-benlige-tutunmayan-hicbir-inanc-deger-ya-da-bilgi-gercek-mulkiyet-dogurmuyor-h40001.html>. Erişim: 11.04.2021.